

2. Воднева А.К. Неполная семья и отклоняющееся поведение школьников/ А.К. Воднева // Психолого-педагогические проблемы семейного воспитания. – Могилев, 1985. – С. 336-339.
3. Зайцева З.Г. Школа та важковиховуванні підлітки: Книга для вчителя/ З.Г. Зайцева. – К.: Радянська школа, 1991. - 77 с.
4. Захаров Ю.А. Подростки «группы риска»/ Ю.А. Захаров // Воспитание школьников. – 2000. - № 4. – С. 29-36.
5. Рудакова И.А. Девиантное поведение/ Рудакова И.А., Митникова О.С., Фальчевская Н.Ю. – Ростов-на-Дону: «Феникс», 2005. – 156 с.

УДК 37.017.5: 378

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ДОСЛІДЖЕНЬ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ СТУДЕНТІВ У СОЦІАЛЬНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

Голованова Т.П., к.пед.н., доцент

Запорізький національний університет

У статті з'ясовано, що дослідження проблем гендерної рівності студентів має свою специфіку, оскільки здійснюється на межі психологічних, економічних, правових, етичних, культурологічних та соціально-педагогічних наукових напрямків. Розглянуто етапи становлення гендерних досліджень у соціальній педагогіці та методи гендерних досліджень.

Ключові слова: соціальна педагогіка, гендерна рівність, методи гендерних досліджень, огляд, свот-аналіз, структурно-логічний аналіз.

Golovanova T.P. ОСОБЕННОСТИ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ИССЛЕДОВАНИЙ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА СТУДЕНТОВ В СОЦИАЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКЕ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье показано, что исследование проблем гендерного равенства студентов имеет свою специфику, поскольку осуществляется на стыке психологических, экономических, правовых, этических, культурологических и социально-педагогических научных направлений. Рассмотрены этапы становления гендерных исследований в социальной педагогике и методы гендерных исследований.

Ключевые слова: социальная педагогика, гендерное равенство, методы гендерных исследований, огляд, свот-анализ, структурно-логический анализ.

Golovanova T.P. PECULARITIES OF STUDENTS' GENDER EQUALITY RESEARCH IN THE CONTEXT OF SOCIAL PEDAGOGY / Zaporizhzhya national university, Ukraine.

The article presents, that the study of students' gender equality has its own specifics, as implemented at the intersection of psychological, economic, legal, ethics, culture and socio-pedagogical research directions. The groups of methods of gender studies are presented.

Key words: social pedagogic, gender equality, methods of gender studies, SWOT- analysis, LFA method.

Актуальність дослідження. Аналіз наукових досліджень з проблеми дозволяє зробити висновок про те, що після проголошення незалежності Україна прийняла ряд законодавчих актів і приєдналася до низки міжнародних документів. А саме: до Цілей Розвитку Тисячоліття (2000), Паризької Декларації (2007) та Болонського процесу (2005). Прийнятий 8 вересня 2005 року Верховною Радою України Закон України №2866-IV «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків», який набув чинності з 01.01.2006, та Прийнята Кабінетом Міністрів України 27 грудня 2006 р., Державна програма з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року виявили потребу в гендерних дослідженнях та методологічних засадах забезпечення програм гендерної рівності студентів у соціальній педагогіці.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Для цілей нашого дослідження важливо відповісти на питання, наскільки евристичні підходи, що розроблені у вітчизняній педагогіці щодо забезпечення гендерної рівності студентів у соціально-педагогічній роботі. Якщо ми визначимо, на якому етапі знаходиться дослідження гендеру в сучасних дослідженнях соціальної педагогіки, то ми зможемо прояснити можливості і бар'єри використання вітчизняних підходів у програмах та технологіях забезпеченні гендерної рівності студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Із сімдесятих років ХХ ст. з'ясувалося, що гендер як предмет дослідження має міждисциплінарний характер, адже його окремі аспекти вивчаються в межах різних наук, а саме філософії, психологічної персонології, соціології, етноантропології. Крім того, розвиток гендерних досліджень як західноєвропейської міждисциплінарної науково-дослідницької практики відбувся внаслідок феміністичного аналізу систем домінування в суспільстві (1960-1970 рр.); формування нового погляду на природу сексуальності і взаємин статей (1970-1980 рр.); інтенсивного розвитку феміністських практик, специфічного жіночого досвіду та концепції «гендер» засобами «Women's studies» і «Men's studies» (1980-1990 рр.); наукового обговорення й осмислення гендерної теорії у методологіях різних наук (1990-2006 рр.) [2]. Тому до цього часу виникають певні труднощі під час визначення й розмежування сфер розгляду між різними науковими галузями в процесі дослідження механізмів, методів, форм і засобів організації та функціонування гендеру, що досить часто призводить до необхідності дослідження проблем гендерної рівності на рівні міждисциплінарних зв'язків, а це суттєво ускладнює завдання.

Не претендуючи на аналіз наведених причин виникнення гендерного напрямку в соціальній педагогіці, зупинимося на новітньому часі їх розвитку. Узагальнення результатів наукових досліджень у галузі соціальної педагогіки за останні десятиліття дозволило умовно виділити три періоди в розвитку соціально-педагогічного знання, науково-дослідної діяльності щодо гендеру.

Тимчасові межі першого періоду - періоду досліджень підготовки до сім'ї та статевого виховання - можуть бути умовно визначені кордоном 80-90-х років, тобто до появи гендерної теорії в Україні, також як і до появи гендерної педагогіки як напрямку педагогіки, що вивчає проблеми гендерної ідентичності в освіті. Радянське суспільство в той період перебувало у стані, що пізніше буде названо «періодом застою». Цей стан змушувало дослідників і практиків шукати шляхи вирішення проблем накопичуються в напрямку вдосконалення соціального середовища, радянського макро-і мікросоціуму. У зв'язку з тим, що в науці таке завдання не могло бути поставлено з політико-ідеологічних причин, були зроблені спроби пошуку шляхів вирішення цих проблем на суміжних напрямках зокрема, в напрямку посилення та практичної реалізації соціальної функції педагогіки. Це, у свою чергу, призвело до переваги виховної проблематики в педагогічній науці, до появи в теорії виховання соціально-педагогічної тематики. У цей період розглядалися такі проблеми, як теоретичні основи статевого виховання (І.П.Петрише, В.П.Кравець, Л.І.Слинько); статево виховання в сім'ї (А.В. Говорун, Г.Ф. Дейнега, О.М. Шарган); моральні аспекти підготовки школярів до сімейного життя (З.Г. Зайцева, І.А. Трухін); особливості статево-ролевого самовизначення юнаків і дівчат (В.О.Васютинський, О.М.Кікінежді, Ю.Б. Арнавський, Т.М.Титаренко); взаємодія школи та сім'ї у підготовці учнів до шлюбу (В.Г.Постовий, Д.І.Перфільєвська, Є.В.Сичова, М.Г.Стельмахович); формування культури інтимних почуттів (Л.І. Мороз, Т. С. Гурлева, Л.А.Кульчицька); підготовка вчителя до статевого виховання школярів (В.О.Бойко, О. Л. Главацька, О. Я. Рибалко); формування у юнаків та дівчат готовності до сімейно-побутової праці у процесі родинного виховання (А.А.Даник); теорія і практика підготовки учнівської молоді до сімейного життя (В.П. Кравець) [2]. Знайомство з основними висновками цих та деяких інших дисертаційних досліджень (виконаних на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних, психологічних наук) дозволило зробити висновок також і про те, що в них у цілому вірно були визначені ті теоретичні положення, які згодом стали грати роль методологічних підстав подальших наукових досліджень на другому і третьому етапах розвитку науково-дослідницької діяльності в соціальній педагогіці з проблем підготовки майбутнього сім'янина, статевого виховання юнаків і дівчат у період становлення гендерної педагогіки.

Тимчасові межі другого періоду - періоду становлення гендерного підходу в соціально-педагогічній роботі - орієнтовно можуть бути визначені як 1999 - 2002 роки. Одним з перших фундаментальних соціально-педагогічних досліджень цього періоду може вважатися дисертаційне дослідження Г.М.Лактіонової з теоретичних і методичних засад соціально-педагогічної роботи з жіночою молоддю з урахуванням особливостей способу життя у великому місті [3].

У дисертаційному дослідженні Г.М.Лактіонової здійснений аналіз сукупності соціально-демографічних, психофізіологічних, соціокультурних характеристик дівчат і молодих жінок, що становлять в Україні, як і у світі в цілому, велику частину серед своєї вікової групи. Цей аналіз дав підстави дослідниці вичленувати молодь в особливу молодіжну підгрупу і визначити її особливості. Для жіночої молоді, об'єднуючої дівчат-підлітків і молодих жінок, порівняно з однолітками-чоловіками, характерними є: більш ранній (на 1,5-2 роки) вік вступу до пубертатного періоду; більш високий рівень залежності від суспільства, сім'ї, навколишнього середовища, культурних традицій і обумовлений цим високий рівень «слухняності». У той же час для дівчаток характерна велика схильність негативним проявам соціуму.

У методологічному плані важливим є висновок, що в сучасних умовах ряд проблем жіночої соціалізації є типовими не тільки на національному, але і на міжнародному рівні. До них, зокрема, відносяться такі, як: збереження репродуктивного здоров'я, загроза венеричних захворювань, ВІЛ/СНІДу; зростання числа абортів і народження неповнолітніми; взаємозв'язок проблеми насильства, проституції, сексуальної

експлуатації; зростання числа сімей, в яких мати виховує дітей без батька; депресивні стани і соціальні девіації; фемінізація бідності; низький політичний, професійний і соціальний статус жінок. Такий зв'язок особового і об'єктивно-загального при аналізі проблем соціалізації в контексті цілей нашого дослідження дозволяє нам побачити тенденцію глобалізації та локалізації проблем гендерної рівності, що підтверджується висновком дослідження про проблемні моделі жіночої соціалізації в умовах великого міста.

Всебічний аналіз, відображений в дисертації, торкнувся важливих теоретичних і практичних пластів жіночої соціалізації у великому місті. Самодостатність окремих частин дисертації Г.М.Лактіонової лише підкреслює внутрішню підлеглість і глибоку методологічну спорідненість того кола проблем, які, на наш погляд репрезентують теорію і практику соціально-педагогічної роботи з жіночою молоддю. Наприклад, у першому розділі «Теоретико-методологічні підходи до проблеми соціалізації жіночої молоді» виділені такі самостійні фрагменти, як «Молодь як суб'єкт і об'єкт педагогічної дії і соціальної роботи», «Закономірності і проблеми процесу соціалізації дівчаток в контексті психоаналітичної і неопсихоаналітичної теорій», «Феміністські концепції процесу формування жіночої особистості», «Сучасні міжнародні документи про цілі, завдання, зміст соціалізації жіночої молоді і методи вирішення її актуальних проблем». Зміст даного розділу показує, що він є проблемною областю заявленого в дисертації аналізу і дозволяє його вивести в проектну площину. І ось тут-то, в проектному просторі соціально-педагогічного дослідження повною мірою виявляються не тільки білі плями парадигми гендерного підходу, що тільки народжувався у той період, але і цілком очевидний статево - рольовий підхід. Йдеться, наприклад, на наш погляд, про некритичний підхід до соціо-біологізаторської теорії статевого диморфізму (В. Геодакян), що слабо поєднується не тільки з феміністськими теоріями. У ході розвитку дослідження виявилася видозміна методології. Дослідниця внесла експериментальний курс «Наші права» (відп. ред. О.Суслова), відобразив таким чином зміст Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації відносно жінок і рішень IV Всесвітньої конференції зі становища жінок у Пекіні в авторській моделі соціально-педагогічної роботи з жіночою молоддю. Таким чином важко визначити де закінчився статево-рольовий підхід і почався гендерний. Така специфіка була обумовлена, на наш погляд, з одного боку, новизною гендерної проблематики, з іншого боку, не була розроблена методологія гендерних досліджень у вітчизняній науці загалом, і в соціальній педагогіці, зокрема.

І, нарешті, третій період, період сучасних досліджень гендеру в соціальній педагогіці, ми можемо датувати 2005 роком, який триває по сьогодні. У ці роки дослідники в галузі соціальної педагогіки звернулися до проблеми особливостей соціально-педагогічної роботи з юними матерями у США та Великій Британії [4], впровадження в навчальний процес інтерактивних форм і методів його засвоєння [5], формування гендерної компетентності [5], гендерної чутливості, гендерної лояльності як домінуючих професійно значущих якостей соціальних педагогів [6], формування сучасних гендерних стереотипів [7], соціально-педагогічних умов гендерного виховання жінок-лідерів у діяльності громадських організацій та рухів [8].

У процесі дослідження гендерної рівності застосовуються різні методи, які можуть бути поділені на такі основні групи:

- теоретичний метод у гендерних дослідженнях дає змогу визначити коло наявних проблем та уточнити предмет вивчення, визначити належне місце гендерних знань у сучасних гуманітарних науках у цілому. Його застосування показує необхідність переосмислити позірно гендерно нейтральне, псевдооб'єктивістське бачення в суспільствознавчих і гуманітарних дисциплінах, спростувати твердження про фемінізм і фемінологію як результат «жіночої науки», виявити об'єктивні процеси в соціальній природі людського буття, його осмисленні науковою думкою, нарешті, порушити питання статі в широкому ракурсі соціальних проблем і тлумачити їх у наукових категоріях.

Загалом теоретизоване осмислення, як результат теоретичного підходу до гендеру, передбачає всебічний аналіз явища й тенденцій його розвитку. Теоретичний метод вивчення гендеру дає змогу пізнавати тенденції й узагальнювати чинники соціального руху, запобігати й долати конфлікти найширшого діапазону – від сучасних до архаїчних, які визначають сьогодні лінію поступу.

- емпіричний метод дослідження має збагатити теорію про нього. Виділяють такі групи методів гендерних досліджень: описові методи, включений нагляд, огляди, метод кореляцій, «екс-постфакто», квазі-експериментальний метод [1, 67-70].

Описові та експериментальні методи дослідження звичайно є кількісними; тобто ці методи дослідження втягують процес збору даних у числа. Як указувалося вище, дослідники повинні вибрати якийсь аспект ситуації для вимірювання, і вони майже завжди виражаються в цифрах, які можуть бути піддані статистичному аналізу. Альтернатива кількісному підходу в дослідженнях – якісне дослідження. В американських і європейських соціологічних і психологічних школах у програмах курсів обов'язково враховуються ці вимоги, що стосуються збору й аналізу «м'яких» даних. З якісних методів широко використовуються кейс-стаді, детально розглядаються такі підходи до збору «м'яких» даних, як

етнографія, включений нагляд, інтерв'ювання, наратив. Інтерпретації і висновки з таких приватних, здавалося б, наглядів одержують статус наукових, якщо вони забезпечені методологічно. Серед якісних методів виділяють метод-етнографія – один із найзагальніших якісних методів. Суть цього методу полягає в тому, що стаючи частиною ситуації, дослідник може зібрати та інтерпретувати інформацію. Етнографія як якісний метод має довгу традицію в антропології. Дослідники, які використовують його, заглиблюються в ситуацію, яку вивчають. Для антропологів ця ситуація – типowo інша культура; для педагогів і психологів ситуацією може бути сім'я, школа, компанія або лікарня. Дослідник може зібрати та інтерпретувати інформацію. Соціологічні дослідження й інтерв'ю – додаткові якісні методи. Соціологічне дослідження – інтенсивне вивчення випадків – тобто окрема людина (чи маленька модель людей). Вибір для вивчення може визначатися кількома різними причинами. Людина може бути типовою, а отже рефлексією для багатьох інших людей; або незвичайною і в такий спосіб цікавою. Дослідники, які здійснюють соціологічні вивчення, часто днями або місяцями беруть інтерв'ю або спостерігають за людиною, щоб провести соціологічне дослідження. Інтерв'ю може мати багато форм, але якісні інтерв'ю відрізняються від інтерв'ю, проведених як частина дослідження, за форматом і метою. Оглядові інтерв'ю є кількісними, включають наголошені й однорідні набори питань, на які відповідають опитувані (реципієнти).

Однорідність відповідей дозволяє провести статистичний аналіз, але він не є метою якісних інтерв'ю. Ці інтерв'ю можуть набувати форми усних або життєвих історій, або інтерв'ю може орієнтуватися на більш вузьку тему. Філософія якісного дослідження включає акцент у контексті на підтвердження, що суб'єктивність – частина дослідницького процесу. Якісні дослідники втягуються в ситуацію дослідження, взаємодіють з учасниками, щоб зрозуміти зразки їх поведінки. Якісні методи соціологічного дослідження застосовуються там, де необхідно зрозуміти природу певного феномена, детально описати нові аспекти вже відомих проблем або розкрити приховані суб'єктивні значення чи механізми функціонування соціальної практики, які не можливо дослідити за допомогою масових опитувань або збору кількісних даних, їх використовують для вивчення соціальних проблем з точки зору індивідуального досвіду. Слід зауважити, що деякі негативні соціальні явища з виразним гендерним виміром (як-от, сексуальне насильство, дитяча проституція, жіноча злочинність, сексизм, демографічні проблеми тощо) можуть бути глибоко вивченими лише із залученням якісних методів досліджень.

У роботі вітчизняних дослідників (Т.Говорун, О.Кікінежді, 2004) підкреслюється, що наукові дослідження з проблем гендеру мають ґрунтуватися на вивіренних принципах, розроблених і схвалених провідними науковими центрами гендерних досліджень, наприклад, на принципі статевої парності вибірки дослідження. Необхідно брати до уваги етнокультурну специфіку контингенту досліджуваних чоловіків і жінок.

Комплексний підхід як метод полягає в застосуванні всієї сукупності різноманітних методик і засобів у організації (реорганізації), поліпшенні, вдосконаленні й оцінюванні процесів прийняття рішень особами, які залучені до проведення політики, щоб інкорпорувати проблематику рівності жінок і чоловіків у всі галузі життєдіяльності суспільства й на всіх рівнях управління ними [252, с.27]. Методика SWOT-аналіза - це методика аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища організації. Аналізу підлягають сильні сторони (Strength), слабкі сторони (Weakness) внутрішнього середовища, а також можливості (Opportunities) і загрози (Threats) зовнішнього середовища організації. Методологія SWOT-аналізу передбачає спочатку виявлення сильних і слабких сторін, можливостей і загроз, після цього встановлення зв'язків між ними, які в подальшому можуть бути використані для формування стратегії рівних можливостей студентів у соціально-педагогічній роботі вищого навчального закладу. Методика логіко-структурного підходу дозволяє здійснювати планування, орієнтоване на результат, що значно покращить якість соціально-педагогічної роботи щодо забезпечення рівних прав і можливостей студентів: чоловіків і жінок. Тобто використання методики логіко-структурного підходу дозволяє планувати стратегію рівних можливостей студентів у соціально-педагогічній роботі.

Висновки та перспективи дослідження. Упродовж останніх років внаслідок міжнародних та вітчизняних документів з гендерної рівності в Україні почався процес гендерних досліджень. Гендерні дослідження є міждисциплінарними за своєю природою. Сьогодні гендерні дослідження в соціальної педагогіки тільки починають розвиватися. Ініціативи щодо програм гендерних досліджень відкривають нові методи дослідження. Доведено, що деякі негативні соціальні явища з виразним гендерним виміром (як-от, сексуальне насильство, дитяча проституція, жіноча злочинність, сексизм, демографічні проблеми тощо) можуть бути глибоко вивченими лише із залученням якісних методів досліджень (метод структурованого інтерв'ю, біографічний метод). Комплексний підхід як метод, методика SWOT-аналіза та логіко-структурного підходу дозволяють планувати стратегію рівних можливостей студентів у соціально-педагогічній роботі. Встановлення зв'язку між гендерними дослідженнями та соціальної педагогікою відкривають перспективи подальших досліджень – питання проблем формування жіночого лідерства, підтримки студенток - першокурсниць, особливо сільських мешканців, випускників шкіл-інтернатів; вагітних і молодих мам; студентських сімей, мігранток; обдарованих студенток, студенток та студентів з особливими потребами, студенток технічних спеціальностей, консультування студентів за

питаннями гендерної ідентичності, формування гендерно-толерантної культури студентів, формування чутливості щодо проблем сім'ї, жінок та дітей.

ЛІТЕРАТУРА

3. Голованова Т.П. Теорія і практика формування гендерної рівності студентської молоді: Монографія. / Т.П. Голованова. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2007. – 338с.
4. Кравець В.П. Гендерна педагогіка: Навчальний посібник. / В.П. Кравець. - Тернопіль: Джура, 2003. – 416 с.
5. Лактіонова Г.М. Теоретико-методичні основи соціально-педагогічної роботи з жіночою молоддю в умовах великого міста: Дис. ... д-ра пед. наук. – К., 1999. – 419 с. Автореф. дис. ... д-ра пед. наук. / Ін-т педагогіки АПН України – К., 1999. – 35 с.
6. Братусь І. В. Соціально-педагогічна робота з юними матерями у США та Великій Британії: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.05 / Луганський національний педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. — Луганськ, 2007. — 20с.
7. Мунтян І.С. Гендерний підхід у професійній підготовці студентів вищих педагогічних закладів: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04. Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського (м. Одеса). — О., 2004. — 21 с.
8. Гришак С. М. Підготовка майбутніх спеціалістів соціальної сфери до реалізації ідеї гендерної рівності в професійній діяльності: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.05 Луган. нац. пед. ун-т ім. Т.Шевченка. — Луганськ, 2007. — 20 с.
9. Харченко Л. Г. Соціально-педагогічні умови формування сучасних гендерних стереотипів у процесі соціалізації жіночої молоді : дис... канд. пед. наук: 13.00.05 / Луганський національний педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. — Луганськ, 2006. — 204арк. : табл. — Бібліогр.: арк. 169-185.
10. Болотська О. А. Соціально-педагогічні умови гендерного виховання жінок-лідерів у діяльності громадських організацій та рухів: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.05 / Луганський національний педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. — Луганськ, 2008. — 20с.

УДК 329.78:37.015.4

РОЛЬ МОЛОДІЖНИХ ОБ'ЄДНАНЬ У ПРОЦЕСІ ПОЛІТИЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСТВА ЗА НОВИХ УМОВ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Гончарова Н.В., здобувач

Громадська організація „Інститут соціально-політичних ініціатив”, м. Харків

Стаття присвячена розгляду проблемного поля молодіжних організацій в контексті сучасних досліджень соціальної педагогіки. Акцент робиться на зростанні ролі молодіжних об'єднань в процесі політичної соціалізації студентства за нових умов розвитку українського суспільства.

Ключові слова: організація, соціалізація, молодіжні об'єднання.

Гончарова Н.В. РОЛЬ МОЛОДЕЖНЫХ ОБЪЕДИНЕНИЙ В ПРОЦЕССЕ ПОЛИТИЧЕСКОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ СТУДЕНЧЕСТВА В НОВЫХ УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ УКРАИНСКОГО ОБЩЕСТВА/ Общественная организация „Институт социально-политических инициатив” г. Харьков, Украина.

Статья посвящена рассмотрению проблемного поля молодежных организаций в контексте современной исследовательской социальной педагогики. Акцент делается на повышении роли молодежных объединений в процессе политической социализации студенчества в новых условиях развития украинского общества.

Ключевые слова: организация, социализация, молодежные объединения.